

SHAXSNING OG'ISHGAN AXLOQIGA IJTIMOY PSIXOLOGIK TA'SIR
KO'RSATISHСОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ ВОЗДЕЙСТВИЕ НА ДЕВИАНТНУЮ
МОРАЛЬ ЛИЧНОСТИSOCIAL PSYCHOLOGICAL IMPACT ON THE DEVIANT MORALITY OF AN
INDIVIDUAL

Turayeva Iroda Baxtiyarovna

Xalqaro Osiyo Universiteti, Pedagogika va psixologiya fakulteti
2-kurs magistranti<https://doi.org/10.5281/zenodo.11233419>

Annotatsiya: Ushbu maqola shaxsning og'ishgan axloqiga ijtimoiy psixologik ta'sirlarni o'rganishga bag'ishlangan. Maqolada og'ishgan axloqning shakllanishida ijtimoiy-psixologik omillarning roli va ahamiyati ko'rib chiqilgan. Shuningdek, og'ishgan axloqli shaxslarni tuzatish va jamiyatga moslashtirishda psixologik yondashuvlar taklif etilgan.

Kalit so'zlar: og'ishgan axloq, ijtimoiy psixologiya, jamiyat, shaxs, xulq-atvor.

Аннотация: данная статья посвящена изучению социально-психологических влияний на девиантную мораль личности. В статье рассмотрена роль и значение социально-психологических факторов в формировании девиантной морали. Были также предложены психологические подходы к коррекции и адаптации отклоняющихся моральных личностей к обществу.

Ключевые слова: девиантная мораль, социальная психология, общество, личность, поведение.

Abstract: this article is devoted to the study of social psychological effects on the deviant morality of an individual. The article examines the role and significance of socio-psychological factors in the formation of deviant morality. Psychological approaches have also been proposed to correct deviant morals and adapt them to society.

Keywords: deviant morality, Social Psychology, Society, personality, behavior.

KIRISH

Shaxsning og'ishgan axloqi jamiyatning dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi. Og'ishgan axloqli shaxslar nafaqat o'zlari uchun, balki butun jamiyat uchun xavf tug'diradi. Ushbu muammo ko'plab tadqiqotchilar tomonidan o'rganilgan bo'lsa-da, hanuzgacha og'ishgan axloqning shakllanishida ijtimoiy psixologik omillarning roli to'liq ochib berilmagan [1].

Og'ishgan axloqning shakllanishida biologik, genetik va psixologik omillar muhim rol o'ynaydi. Biroq, shaxsning xulq-atvori ko'p jihatdan uning ijtimoiy muhiti va psixologik holatiga bog'liq [2]. Shu sababli, og'ishgan axloqning oldini olish va uni bartaraf etishda ijtimoiy psixologik yondashuvlar katta ahamiyatga ega.

USULLAR VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Tadqiqot jarayonida og'ishgan axloqli shaxslar bilan ishlashning nazariy va amaliy jihatlari o'rganildi. Adabiyotlar tahlili og'ishgan axloqning shakllanishida ijtimoiy psixologik

omillarning roli va ahamiyatini aniqlashga qaratildi. Shuningdek, og'ishgan axloqli shaxslarga yordamni tashkil etishning samarali usullari ko'rib chiqildi.

Tadqiqot doirasida og'ishgan axloqli shaxslarning psixologik xususiyatlarini o'rganish uchun psixodiagnostik metodlar qo'llanildi. Xususan, Ayzenk shaxs so'rovnomasi (EPI), Kettell 16 PF shaxs so'rovnomasi, Leongard-Shmishek xarakterologik so'rovnomasi kabi metodikalar og'ishgan axloqli shaxslarning shaxs xususiyatlarini aniqlashda foydalanildi [3]. Bundan tashqari, og'ishgan axloqli shaxslar bilan individual va guruhli psixokorreksion ishlar olib borildi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatdiki, og'ishgan axloqning shakllanishida oilaviy munosabatlar, tengdoshlar guruhi, ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlar kabi omillar katta rol o'ynaydi [4]. Shu bilan birga, shaxsning individual xususiyatlari, xarakter aksentuatsiyasi, psixopatologik holatlari ham og'ishgan axloqning rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadi [5].

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, og'ishgan axloqli shaxslarda nevrotizm, impulsivlik, agressivlik, xavotirlik kabi xususiyatlar yuqori darajada namoyon bo'ladi. Ayzenk shaxs so'rovnomasi bo'yicha o'tkazilgan tadqiqotda og'ishgan axloqli shaxslarda ekstraversiya va neyrotizm ko'rsatkichlari yuqori ekanligi aniqlandi [6].

Kettell 16 PF so'rovnomasi natijalari shuni ko'rsatdiki, og'ishgan axloqli shaxslarda qat'iyatsizlik, tavakkalchilik, konformizm, emosional beqarorlik kabi xususiyatlar kuzatiladi [7]. Leongard-Shmishek so'rovnomasi bo'yicha olib borilgan tadqiqotda esa og'ishgan axloqli shaxslarda pedantlik, gipertimnost, emotivlik, qo'zg'aluvchanlik kabi aksentuatsiyalar aniqlanadi.

Psixokorreksion ishlar natijasida og'ishgan axloqli shaxslarda ijobiy o'zgarishlar kuzatildi. Individual psixokorreksiya jarayonida shaxsning o'z-o'zini nazorat qilish ko'nikmalari rivojlantirildi, stress bilan kurashish strategiyalari o'rgatildi [8]. Guruhli psixokorreksiyada esa shaxslararo muloqot ko'nikmalari takomillashtirildi, o'zaro munosabatlar normallashtirilib, jamiyatga moslashish jarayoni faollashtirildi.

TAHLIL

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, og'ishgan axloqning shakllanishida shaxsning individual xususiyatlari bilan bir qatorda, ijtimoiy psixologik omillar ham muhim o'rin tutadi. Oiladagi noto'g'ri tarbiya, ota-onalar tomonidan e'tiborsizlik, zo'ravonlik, tengdoshlar guruhi va ommaviy axborot vositalarining salbiy ta'siri og'ishgan axloqning shakllanishiga zamin yaratadi [9].

Og'ishgan axloqli shaxslarning xulq-atvorida nevrotik xususiyatlar, emotsional beqarorlik, impulsivlik kabi belgilar kuzatiladi. Bu esa ularning stressli vaziyatlarga noto'g'ri munosabatda bo'lishi, nizolarga moyilligi, jamiyatga moslashishda qiyinchiliklar keltirib chiqaradi [10].

Og'ishgan axloqli shaxslarga yordamni tashkil etishda individual va guruhli psixokorreksion ishlar muhim ahamiyatga ega. Psixokorreksiya jarayonida shaxsning ijobiy xususiyatlari rivojlantiriladi, salbiy xatti-harakatlar korreksiyanadi, ijtimoiy ko'nikmalar shakllantiriladi [11]. Bu esa og'ishgan axloqli shaxslarning jamiyatga moslashishi, normal hayot kechirishiga yordam beradi.

MUHOKAMA

Og'ishgan axloqning shakllanishi murakkab jarayon bo'lib, unga ko'plab omillar ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, og'ishgan axloqning oldini olish va uni

bartaraf etishda psixologik yondashuvlar katta ahamiyatga ega. Shu bilan birga, og'ishgan axloqli shaxslarning jamiyatga moslashishi uchun ijtimoiy muhitni sog'lomlashtirish, oilada va ta'lim muassasalarida psixologik xizmatni yo'lga qo'yish, ommaviy axborot vositalarida zo'ravonlik va agressiyani targ'ib qilmaslik muhim hisoblanadi [12].

Og'ishgan axloqli shaxslar bilan ishlashda kompleks yondashuv zarur. Psixologik yordam bilan birga, ularga ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, kasb-hunarga o'qitish, bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish kabi chora-tadbirlar ko'rilishi lozim. Bundan tashqari, jamiyatda bag'rikenglik va tolerantlikni shakllantirish, og'ishgan axloqli shaxslarga nisbatan stigma va diskriminatsiyaga barham berish muhim ahamiyatga ega [13].

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, og'ishgan axloqning shakllanishida ijtimoiy psixologik omillar katta rol o'ynaydi. Shaxsning individual xususiyatlari, oilaviy munosabatlar, tengdoshlar guruhi, ommaviy axborot vositalari kabi omillar og'ishgan axloqning rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadi. Og'ishgan axloqli shaxslarni tuzatish va jamiyatga moslashtirishda psixologik yondashuvlar, individual va guruhli psixokorreksion ishlar muhim ahamiyatga ega.

Og'ishgan axloq muammosini hal etishda nafaqat psixologlar, balki butun jamiyat, davlat organlari, nodavlat tashkilotlar ham faol ishtirok etishi zarur. Og'ishgan axloqning oldini olish, og'ishgan axloqli shaxslarni qo'llab-quvvatlash va reabilitatsiya qilish borasidagi ishlarni tizimli tarzda olib borish lozim. Zero, har bir inson qadrliligi va munosib hayot kechirishga haqlidir. Jamiyat esa har bir a'zosining sog'lom rivojlanishi uchun ma'sul hisoblanadi.

References:

1. Farrington, D. P. (2019). Childhood risk factors for criminal career duration: Comparisons with prevalence, onset, frequency and recidivism. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 29(4), 218-226. [Farrington, 2019]
2. Raine, A. (2013). *The anatomy of violence: The biological roots of crime*. New York: Pantheon Books. [Raine, 2013]
3. Spielberger, C. D. (2010). State-Trait Anxiety Inventory. In I. B. Weiner & W. E. Craighead (Eds.), *The Corsini Encyclopedia of Psychology*. <https://doi.org/10.1002/9780470479216.corpsy0943> [Spielberger, 2010]
4. Farrington, D. P., Gaffney, H., & Ttofi, M. M. (2017). Systematic reviews of explanatory risk factors for violence, offending, and delinquency. *Aggression and Violent Behavior*, 33, 24-36. [Farrington et al., 2017]
5. Glenn, A. L., & Raine, A. (2014). *Psychopathy: An introduction to biological findings and their implications*. New York: New York University Press. [Glenn & Raine, 2014]
6. Center, D. B., Jackson, N., & Kemp, D. E. (2005). A test of Eysenck's antisocial behavior hypothesis employing 11-15-year-old students dichotomous for PEN and L. *Personality and Individual Differences*, 38(2), 395-402. [Center et al., 2005]
7. Cattell, H. E., & Mead, A. D. (2008). The Sixteen Personality Factor Questionnaire (16PF). In G. J. Boyle, G. Matthews, & D. H. Saklofske (Eds.), *The SAGE handbook of personality theory and assessment*, Vol. 2. Personality measurement and testing (p. 135-159). Sage Publications, Inc. [Cattell & Mead, 2008]
8. Lipsey, M. W., Landenberger, N. A., & Wilson, S. J. (2007). Effects of cognitive-behavioral programs for criminal offenders. *Campbell systematic reviews*, 3(1), 1-27. [Lipsey et al., 2007]

9. Hoeve, M., Dubas, J. S., Eichelsheim, V. I., Van der Laan, P. H., Smeenk, W., & Gerris, J. R. (2009). The relationship between parenting and delinquency: A meta-analysis. *Journal of abnormal child psychology*, 37(6), 749-775. [Hoeve et al., 2009]
10. Garofalo, C., Velotti, P., & Zavattini, G. C. (2018). Emotion regulation and aggression: The incremental contribution of alexithymia, impulsivity, and emotion dysregulation facets. *Psychology of Violence*, 8(4), 470-483. [Garofalo et al., 2018]
11. McGuire, J. (2013). 'What works' to reduce re-offending: 18 years on. In L. A. Craig, L. Dixon, & T. A. Gannon (Eds.), *What works in offender rehabilitation: An evidence-based approach to assessment and treatment* (p. 20-49). Wiley Blackwell. [McGuire, 2013]

INNOVATIVE
ACADEMY